

"...сутеніє; раптом

на галявині — кінь — самотній".

Р. М. Рільке

Босий підпасок тягнув через бригадне дворище батіг — зимно блискало дротяне охвістя. Шепталові зсудомило спину: якось повесні він задрімав у приводі, підпасок дошкульно хльоснув, дротинки порвали шкіру, ранка, вподобана ґедзями, досі не гоїлася. Хлопчак наблизився до загорожі і хвацько стрельнув бато́гом, аж луна прокотилась од клуні, що на краю села, та сивою гадючкою повисла курява. Коні, гризучи й штовхаючи одне одного, сахнулись од пострілу в куток. Тією живою, наполоханою хвилею Шептала зім'яло, притисло до жердин; гостро тхнуло потом, він гидливо підібрав губи та весь зіщулився — змалку ненавидів табун, гурт і в загорожі, і на пасовиську волів бути сам. Спершу бригадні коні глузували з того, далі звикли й самі почали обходити Шептала. Хлопчик наблизився до конюшні, зазирнув у темну ополонку дверей:

— Дядьку Степане! Казав завфермою, щоб ви до привода конячину прислали. Бо на завтра свиням зелені нема.

Шептало нашорошив вуха. Неприємна, знайома млявість — провісниця всіляких прикростей — закрадалася в груди. Сьогодні суботній вечір, роботу скінчили раніше, і він насолоджувався спокоєм та тішив себе надією на завтрашній відпочинок. Звісно, якщо вранці не поженуть до міста. Але він сподівається на Степанову добрість. З конюхом у нього особливі стосунки. Інші коні це відчують, тому й недолюблюють Шептала. Степан ніколи не б'є його, хіба ненароком у гурті зачепить пугою чи про стороннє око стьобне. Ніколи не посилає

на важку роботу, якщо є кого іншого послати. Бо він, Шептало, кінь особливий, кінь білий, а коли й попав у це бригадне стовпище, то завдяки злому випадку, химерам долі. Справжнє місце йому не тут, хтозна, де він може опинитися завтра. І Степан це розуміє. Степан що: маленький чоловічок, навіть не білий, а якийсь землисто-сірий, з брудними, корявими ручиськами. Але навіть він своїм приземленим розумом тямкує тимчасовість своєї влади над Шепталом.

Коні заспокоїлися, розбрелися по загороді. Шептало знову лишився сам. У дверях з'явився Степан, спинився на порозі, пильно дивився на коней; від того погляду млявість обняла груди і покотилася до колін, що зрадливо затремтіли. Шептало вперше пошкодував, що опинився на видноті. Хотілося проштовхатися в середину табуна, загубитися між ребристих кінських тіл. Він удав, що не помічає конюха, схилив голову до прив'ялої трави.

"На мене вкаже, обов'язково на мене",— думав полохливо, про всяк випадок, щоб прикрість не була несподіваною, хоч певно знав, що Степан його не потривожить.

— Шептала візьмеш,— сказав конюх хлопчаків. — Тільки зачекай, напою.

Білий кінь підвів голову і жалібно глянув на Степана великими водянистими очима. Привабливість теплого надвечір'я мертвіла, опадала, як зжовклий лист під буйним поривом осіннього вітру. Думка про роботу забарвлювала все в темні, холодні тони. Серед усіх робіт він найбільше недолюблював крутити привід і їздити до міста, хоч інші коні вважали це найлегшим. Цілісінький день, до темряви, ходити по колу, топтати власні сліди — в цім було щось принизливе. А ще принизливіше котити заставленого корзинами та бідонами воза серединою ранкової міської вулиці — колеса торохкотять по

бруківці, торохкотять бідони, хитаються корзини, кудкудакають кури, гелґочуть гуси. Навколо ж стільки святково вбраного народу, стільки коней із сусідніх сіл, і всі бачать сором його, білого коня. Коли вже бути відвертим до кінця, то він соромився упряжі, соромився становища робочої худобини, яку вільно запрягати, поганяти, стьобати батоном кожному Степанові... Хоч і випадали хвилини, коли він у своєму приниженні гостро, солодко звеличувався (його, білого коня, загнuzдано, заковано в хомут, поставлено під дугу; хай буде соромно людям, які те вчинили), але це була надто коротка і безперспективна втіха.

Шептало старанно, щоб не виказати засмучення Степановим рішенням, жував скошену вранці траву, між якою хоч і попадались його улюблені кошошинки, але зараз здавалися прісними. "Я на базар завтра не поїду, та й не переробився вдень, обурини возив. Інші, ледь розвидніться, до міста почимчикують, дати перепочинок треба..." — міркував Шептало, і в кінських очах поволі випокоджувалось. Йому кортіло будь-що виправдати Степана, довести, що той не мав кого послати у привід і лише через безвихідь потривожив Шептала. Так було легше — через гірку безнадію перекидався місточок. А може, конюх боїться, що ніхто з коней, окрім нього, не встигне до ночі порізати зелень і свині лишаться завтра голодні? Мабуть, саме так. Вони, люди, знають: на Шептала можна покластися. Такий покірний і роботящий, тільки віжок торкнись, уже чує, вже розуміє, підганяти не доводиться. Він свого досяг, зумів прикинутися; вони повірили — хіба не має пишатися своїм розумом і витримкою? Ще коли його, молодого й гордого, вперше осідлали, ганяли по царині до сьомого поту, хльоскали до кривавих рубців на боках і привели в загін геть вимочаленого, знесиленого, інстинкт білого коня підказав йому, що рано чи пізно люди зломлять його. Супроти вітру довго не пробіжиш, і розумніше до часу прикинутися скореним, лишившись у душі вільним, аніж бути скореним насправжки. Перші роки упряжного життя він побоювався, аби люди не

розгадали, що він тільки прикидається покірним, і рвав голоблі з останніх сил. До того ж краще тягти, не очікуючи на батіг, ніж ковтати принизливе підстьобування. В тій добровільній напрузі було щось від самостійності, від волі. Але тепер ніхто не сумнівався в його ретельності, і він іноді дозволяв собі стишувати крок, тягтися за червоними китицями конюшини на узбіччі дороги. Помітивши на дорожнім піску нетерпеливу тінь людини, докірливо косив оком, мовляв, ви ж мене знаєте, це я так, піджартовую, і спішно переходив на чвал.

Степан вийшов з конюшні, поцьвохкуючи довгим, наче гони спечного дня, батогом, відчинив ворота загорожі. Коні, боязко косячись на батіг, почовгали дворищем до бригадних воріт. Шептало, як завжди, перечекав, коли скінчиться тіснява в проході, і вийшов останній. З усього нинішнього життя чи не найважче гнітила його оця табунна, тричі на день подорож до колодязного корита. Вже багато років, відколи його забрано од матері, ніхто не питав Шептала, хоче він пити чи ні, а тільки відчиняли загорожу, хльоскали батогом і гнали вузенькими провулками, де од густої куряви було так само тісно та задушно, як і од пітних, гарячих кінських боків. З часом спрага почала нагадувати про себе перед загальним водопоєм. Води в кориті часто не вистачало; щоб не цідити крізь зуби іржаву каламуть, Шептало й собі змушений був штовхатись і лізти наперед, у тісняву, ніби звичайний кінь.

Хтось зачепив Шептала копитом — дві молоді кобилки затіяли посеред вулиці, за кілька кроків од Степана, жартівливу бійку. "Мало вас сьогодні ганяли,— злісно подумав білий кінь, відходячи вбік. — І як цей Степан терпить? Я навів би порядок. Водопій — то водопій, нічого витанцьовувати, ніби в цирку".

Взагалі, він ніколи не розумів обмеженості деяких коней, котрі прагнуть на кожному кроці суперечити, огризатися, показувати свій характер. Ніби цим чогось досягнеш, крім

батого. З сумовитою зверхністю спостерігав Шептало, як Степанів батіг розганяв в різні боки молодих кобилок; у цих вороних, сивих, гнідих, перистих так мало розуму, що просто дивуєшся. Особливо коли бачиш усе трохи збоку, як зараз. Скільки потрібно було днів тихої, непомітної боротьби, поки Степан змирився, що Шептало йде на водопій трохи збоку, трохи позаду, ніби він зовсім не бригадний, а сам по собі! Ні, він не бунтував, не ліз під батіг, а тільки відставав щодня на півголови, на півкроку і озирався на конюха, вкладаючи в той погляд увесь розум білого коня: мовляв, ти ж знаєш, я не підведу, я інакший, ніж вони, нас з тобою таких тільки двоє...

Червоне сонце опускається в роз'южену куряву, з-за лісу — краєчок грозово-синього хмаристого холоду. В глибині банькатих Шепталових очей — рожеве тремтіння, наче без підків ступає по кризі. Зате скільки незалежності в крутім вигині ший, в густій гриві, у розміреному ритмі струнких ніг! Такі хвилини окуповують і безглузде кружляння в приводі, і сором міських ранків, і колотнечу навколо корита. Він забуває, що одразу після водопою на нього надінуть хомута й поведуть на ферму, а може, запряжуть ще й завтра, і позавтра, і кожного дня, до самої смерті. А коли здохне, люди здеруть шкуру і закопають під ліском. Якось він сам возив туди одного гнідого; з-під попони стриміли червоні кістки ніг, а слідом бігли голодні пси і жадібно облизувалися. Він усе забуває, окрім одного: тремтливої ілюзії волі та влади. Попереду клубком куряви котить табун, за табуном — Степан, а за кіньми і Степаном — він, Шептало. І можна досхочу тішитися уявою, що це він, білий кінь, жене до водопою і сірих, і вороних, і гнідих, і перистих. І Степана разом з ними, всесильного, милостивого й злого Степана, а сам ні від кого не залежить і нікому не кориться. Жовтаві соняхи перевисають через тини, од лісу віє прохолодою; вночі задощить, вони ночуватимуть у конюшні, а може, й у привід не запрягатимуть. Думки перестрибують, ніби плуг на розворотах, спокійні й приємні, як літній вечір після

роботи. Страх провалюється все глибше, виколисана в стійлі довгими ночами ненависть розвіюється, і Шептало поглядає на конюха поблажливо: він не метатиметься Степанові за ті випадкові удари, без цього не можна, без цього ніякого порядку не було б серед коней. Солодке почуття прощення й солідарності з конюхом охоплює Шептала. Він піднімає голову і ласкаво, заклично ірже. Степан озирається і, ніби вперше помітивши Шепталову сваволю, люто блимає з-під рудих брів:

— Ах ти ж, ледаче зілля!

Батіг злітає в червонясте небо, довгий та в'юнкий, тонким дротяним охвістям безжально обвиває Шепталові спину й гостро впивається в тіло. Білий кінь з несподіванки високо підкидає задні ноги, спотикається на рівному місці і, полонений страхом, що виринає з глибини тіла та пирскає холодним потом, забуває всі недавні думки, кидається в гущу, в гарячі кінські тіла — гніді, вороні, перисті. А батіг наздоганяє білу спину, січе, жалить...

Образа була така несподівана, приголомшлива, глибока, що білий кінь не пам'ятав, як проминули довгу вулицю й розсипалися по піщаному косогору, нижче якого стримів колодязний журавель, а ще далі, за вищипаною гусячою цариною аж до самого лісу, стелилися луки. Він тільки переставляв ноги, опустивши голову до самої землі, поки свавільний кінський потік кудись,— тепер було зовсім байдуже куди,— ніс його. Шептало ще ніколи не переживав такого — несподівано все стало тим, чим було насправді, без попон, без прикрас, ніби відпанахана зненацька глиба чорнозему. Його повільно засмоктував глибокий, як прірва, відчай.

На косогорі Шептало спинився, підвів голову з тужними очима. Його чутливі ніздрі збрижились, ожили, губи тривожно оголили гостру підкову зубів. Сонце сіло, луки димчасто синіли,

а над лісом беззвучно, загрозливо росла кошлата грива невидимого вороного, що застиг перед велетенським стрибком на небо. Пахло травою, квітами, деревами, болотами, дощем, і всі ті запахи зливалися в один знайомий і безконечно далекий запах, що раптом стрепенув Шептала, підхопив, пружно кинув з косогору. І він побіг, збуджено форкаючи та загібаючи копитами пісок, схожий на короткогривого стригунця. Матір упрягали в лісникову двоколку, а він біг збоку зеленими розорами доріг, зазирає в зелені сутінки хащ, заходив по коліна в жовтогарячі лісові ромашки і, наполоханий птахом, що пурхав з-під копит, мчав лісовою дорогою навздогін ставній білій кобилиці. То було дитинство, і пахло воно молоком та конюшиною. Потім вони до самого вечора паслись удвох на лісових галявинах та просіках, і мати розповідала про гордих білих коней — його дідів та прадідів, що гарцювали на залитім різноколірними вогнями помості, і милувались їхньою красою щовечора сходилися людські натовпи. Все життя цирк для нього манливо, запаморочливо пахнув святковістю міських ранкових вулиць. А в цих владних пахощах далечі ховався п'яний дух забутої волі, що просочився крізь сотні поколінь білих коней та несподівано сколихнув Шептала. Він так і не підійшов до корита, хоч дуже хотів пити, але штовхатися зараз між пітних тіл було понад його силу. Стояв трохи осторонь, спрагло нюхаючи вологий пісок, і прислухався до своїх марень, схожих на полохкі досвітні сни. А в тих народжених запахом снах красиві білі коні бродили у виляглій сріблястими хвилями траві, купали сильні тіла в чистих річках і виходили з води на піщані коси, неначе на залиті вогнями циркові арени. Побіля вільних коней теж жив страх, але ж інший, не Шепталів страх перед Степаном, а будоражливий, живлющий страх, що кликав до відважної боротьби, до змагання.

— Бач, не п'є бісова худобина,— почувся хриплий Степанів голос, проганяючи видіння.— Надівай недогнuzдок та й веди, бо не встигнете. Коли б на дощ не зібралось, диви, яке суне...

Одразу почувся шерхіт босих хлопчачих ніг, чіпкі руки пригнули голову білого коня, спритно накинули недогнуздок і владно потягли до себе. Шептало бездумно, із звичною покірністю ступив кілька кроків за босим хлопчаком і раптом з болісною ясністю, як ніколи досі, відчув свою неволю. Перед очима попливла витоптана власними копитами одноманітна, суха земля, диркотів привід, торохкотіло колесо по бруківці, свистів батіг і вибухав лайкою Степанів голос. Шептало задер голову — ніздрі draжнiло гострим запахом волі.

— Но-но! — суворо гукнув хлопчак, пробуючи пужалном конове стегно. — Не балуй!

І тоді сталося несподіване для хлопчака, для Степана і для самого Шептала. Од того поблажливо-зверхнього дотику його бридливо пересмикнуло і підняло. Білий кінь з нечуваною силою шарпнувся, вирвав кінець повода, дико звівся на задні ноги, біснувато стріляючи страшними, кривавими очима. Цієї хвилини він був справжнім білим конем, відважним та одчайдушним, як його далекі предки. Хлопчак відсахнувся, у грізнім подиві занімів Степан, а Шептало легко опустився на передні ноги, збив копитами сипкий пісок, перестрибнув рів і помчав через гусячу царину в лугову синь.

Незабаром форкання коней, Степанова лайка, тягуче рипіння журавля і плескіт води в кориті розтанули, згинули у вечоровій безвісті, ніби їх ніколи і не було. Навколо Шептала росла, ширилась аж до трав'яних, утаємничених обріїв воля; воля пахла живою вільгістю, міцним настоєм лугових трав і молодого сіна. Йому ще ніколи в житті не бігалося так легко. Втрапив на вкочену колісьми лугівку, копита відбивали чіткий ритм, і, роздратований тим ритмом, він навмисно прискорював біг, наздоганяючи самого себе та розсипаючи по крутій шії густу білу гриву. Не було ні хомута, ні голобель, і ніхто не сіпав за віжки, вказуючи шлях. Дорога впала у зарослий верболозом

рукавчик, перестрибнула коріння та сухий хмиз і різко звернула вбік, уздовж пересохлого русла. Під ноги білому коневі стелилася висока, не торкана косою, зовсім як у недавніх його видіннях, трава. Злегка світилися крізь сутінки пригладжені лігвища вітрів, темніли стрілки щавлю, та смачно вабила конюшина. Шептало пірнув у запахи. Мокрі мітлиці лоскотали черево та груди, він нагнув шию, занурив голову в трави, що аж чвиркали під копитами. А темно-зеленим хвилям не було кінця-краю: тугі, кошлаті гриви хлюпали в груди, повивали ноги, хапалися за високо зведені копита й ТЯГАЙ в глибінь. Стомившись од напливу вражень, Шептало спинився, нашорошив вуха і сторожко скосив очі. Він був сам-самісінький на всю луку: мовчала трава, мовчало віддалік громаддя копиць, схожих на вершників, що послули з піднятими забралами — нерухожими контурами лелек, усе потонуло в без обрійній, німій тиші. Білий кінь задер голову, сп'яніло заіржав, не в силі стримати буйної радості. На іржання білого коня коротким клекотом обізвався лелека — клекіт захлинувся в урочистій задумі, і знову все стихло, здавалося, навіки. Шептало упав на спину, покотивсь по м'якоті, з насолодою підминаючи траву та сміючись, як уміють сміятися тільки коні — голосисто й заклично. Над ним висіли зігнуті в колінах ноги, а над ногами — половина неба, волохатого, темного, половина густо-синього, з яскравими блискітками зір. Шептало гордовито кресонув копитом зірку і застиг, ніби чекав на іскру. Зненацька по волохатій хмарності цьвохнуло болюче білим, наче з сириці плетеним сяйвом. Шептало майже конвульсійне крутнувся, перевернувся і різко звівся на ноги. Ще довго не міг отямитися, розгублено принохуючись до вим'ятої трави,— сьогодні вперше наполохався блискавки. Неприємний спомин засмоктав у грудях: спека, вигоріле небо, шелест соломи по стерні, щем спини, скусаної ґедзями, косарі при обіді. Шептало забродить у овес і відчайсно котиться по хрускотливій сухій хвилі, батіг гострий, наче коса,— з чіпкої білої сириці, він біжить по стерні, а батіг жалить, жалить...

Нічна волога стала незатишною, мулькою, ніби стійло повесні, коли немає підстилки.. З-за копиць, од річки, віяло теплом. Білий кінь радо попрямував туди, полощучи боки між шерехатих сінних долонь і розгойдуючи на копицях одноногих, потривожених грозою лелек. Копиці пахли ситою зимовою ніччю, коли завірюха безсило б'ється в стіни, шелестить по дверях сипучим снігом, а в конюшні парко й дрімотно.

Але з кожним кроком до річки сінний дух відступав перед п'янкою повинню ще денного тепла і тривожної водяної вільгості, од якої глибше дихалось і кортіло бігти, брикатись, іржати. Коли ж берег упав, оголивши бронзову спину нерухомої, сонної води, Шептало не стримавсь і побіг, перечіплюючись об кореневища верболозів, грузнучи в піску та задихаючись од не знаної досі, нестерпної, та все ж солодкої спраги, яку вільно було вгамувати живою, а не іржавою водою. І він рвонув понад берегом, по міліні.

Молотив копитами теплуваті хвилі, бризки смачно лоскотали губи. Шептало шурхнув у глибіню і поплив, оглушений плескотом, пінистим виром, що зчинився навколо нього. Ніби перестиглі яблука, по небу прокотився невидимий гуркіт і впав десь поблизу, за лісом... Це були найкращі хвилини Шепталового життя. Ніколи досі і вже ніколи опісля білий кінь не відчував себе так близько і повно із стихією, течією — од трав'яних хвиль до білих громів у вишині. Вийшов на сизу піщану косу і, струсивши воду, відчув себе таким сильним, що знову заіржав, цього разу грізно та бойовито, перегукуючись з громами. Тепер йому захотілося спокійно напиться, і він пішов по сизій косі до затоки. Пив скупими ковтками, цідячи воду крізь зуби і шкодуючи, що втолив спрагу.

Раптом небо над Шепталом напнулося, наче віжки на косогорі, не втримало, тріснуло навпіл, у тріщину хлюпнуло яскравістю, і Шептало побачив у водянім дзеркалі себе —

незвично білого, аж до щему в очах. Здивований, він перечекав, не рухаючись з місця, щоб не скаламутити води, поки небо знову засвітилось, і знову побачив свою чисту, прекрасну білизну.

Перші краплі крихітними копитцями промерехтіли затокою — починався дощ. Шептало побрів до ліска — гірка правда, несподівано відкрита, засмутила його. Протягом усього життя в конюшні обманював себе: він уже давно не був білим конем. Він був бруднувато-сірим, попелястим і тільки тепер, викупавшись у річці, знову став сліпучо-білим красенем, схожим на древніх предків, що царювали по циркових аренах. Тепер зрозуміло, чому Степан насмілився хльоскати його батоном.

Узлісся, наскрізь промите дощем та прочесане вітром, гривасто розгойдувалося, ніби голови коней у степу. В шепелявих заростях було темно, мокро і сиротливо. Білий кінь похливно сахнувся — сосни глухо гупали об землю молодими шишками. "Степан справді буває дуже злий. Немов щось знаходить на нього, але з ким цього не трапляється, та ще при такій службі. Скільки нас на одні плечі! А хіба ці гніді, сірі, перисті, вороні, сиві розуміють?" Шепталові раптом закортіло почути Степанів голос, ласкаво ткнутися мордою в його замахорчені долоні, хай навіть ударить, висварить. Білому коневі бувало завжди по-справжньому гірко, коли його зневажали та били, але незабаром у Шептала прокидалася винувата довірливість до кривдника. Раніше в подібному випадку він дорікав собі за відсутність гордості, але тепер, серед пустинного темного лугу, ця довірливість була бажана й приємна. Вона єднала його із селом, із Степаном, як і недогнuzдок, що час від часу потеленькував. Шепталові подумалося, що весь сьогоднішній вечір — і коли біг, вирвавшись із хлопчачих рук, і коли вигулювався серед високих трав та в річці — він відчував владну Степанову руку. Так застоялий жеребець змагається з вітром у прудкім бігу по колу,

напнувши довгі віжки, один кінець яких тримають сильні руки. Але ця гірка правда вже не сколихнула Шептала, він тільки прищулив вуха і прискорив біг. Дощ вщух, тільки небо все ще спалахувало холодним білим полум'ям, вихоплюючи з темряви білого коня, що поспішав до села розмоклим путівцем. На вулицях, між тинів, стояли широкі калюжі, і коли знову спалахнула блискавка, Шептало побачив у них своє відображення. Він заклопотано зупинився, думаючи, як то здивується Степан. І коні здивуються, бо ніколи не бачили його такого білого, гарного. Степан вважатиме, що він хоче виділитися, показати норів. А справді, кому й що доведеш? Тільки собі гірше зробиш. Краще вже й надалі прикидатися сіреньким та покірненьким. Сьогоднішнє перешумить. Хай завтра у привід відправить чи до міста, а згодом вони з конюхом порозуміються. Недаремно ж білим коням дано розум. Головне, щоб він, Шептало, знав про свою білизну, а про чуже око краще лишитися колишнім.

Шептало ступив кілька кроків, гепнувся у грязюку і покотився по дорожній хлюпавці. Коли звівся на ноги, вже не був білим конем; до ранку земля підсохне, обсиплеться, і він стане таким же сірим, яким був досі. Колишній спокій та розсудливість повернулися до Шептала. Звичайно, бригадний двір замкнено, але перелаз між конюшнею та клунею з одної низької жердини. Двір знайомо пахнув перепрілою травою та вівсянкою. В конюшні не світилося. Степан спав. Коні дрімали в загорожі, під навісом. Біля комор сонно бив у рейку сторож. Шептало обійшов загорожу — ворота щільно причинені і взяті на ошийник. Білий кінь, скільки зміг, просунув голову між двох жердин загорожі та й собі задрімав, стомлений нерозумною блуканиною...